

25 juni 46
25 juni 46
25/6 1946.

Monarken som lockfågel

Den svenske monarkens roll under krigsåren har på vissa håll omåttligt förstorats, kungen har t. o. m. framställt som inspiratör av och garant för regeringens politik. Även i andra länder har kungamakten på grund av med världskriget förknippade förhållanden trätt i förgrunden långt mer än tidigare. Problemet monarki och demokrati har fått ny aktualitet.

Striden för folkstyrelse har till stor del varit en strid mot den personliga kungamakten. Från demokratisk synpunkt har intet tätt sig orimligare än att politisk maktställning skulle gå i arv. Försöken att rationellt försvara en verksam monarki hör till de mest misslyckade i de politiska ideologiernas av mystik och galenskap fyllda historia. Erfarenheten visade alltför klart att usla monarker kunde springa fram ur de äldsta och stoltaste ätter och att de mest begränsade person- och dynastiintressen, för att icke tala om nycker och vanföreställningar, kunde vara bestämmande för det kungliga handlandet. Och erfarenheten bekräftades småningom av arvsforskningen, som smulade sönder äldre naiva teorier om de goda anlagens koncentration hos vissa släkter och samhällsgrupper.

Med parlamentarismen ansåg man sig ha funnit en möjlighet att förena monarki och demokrati. Kungens befogenheter överflyttades i realiteten på den ur folket och representationen utgångna regeringen. Monarkens praktiska uppgift — till skillnad från funktionen att tjänstgöra som ett slags nationellt emblem på högtidsdagar — blev att registrera regeringsskiftet. Detta antogs i regel vara en lätt uppgift, eftersom utgångspunkten för parlamentarismens teori var ett politiskt system med klart växlande majoriteter och minoriteter. Även en person utsedd av arvets slump måste vara kapabel att anförtro regeringsuppdraget åt folk- och parlamentsmajoritetens ledare.

läge väsentligen som ett forum för debatt och förhandlingar. Om värdet av ett sådant forum är meningarna mera delade än för ett par årtionden sedan. Det var då vanligt att säga att i alla händelser den personliga kontakten mellan ledande politiker var av godo; nu har man klart för sig att samvaron icke behöver leda till förståelse, utan tvärtom kan väcka och underhålla ömsesidig ovilja. Mycket har ordats om den öppna diskussionens förmåga att skingra dimmorna och vidga perspektivet; nu vet man att debatten kan bli för "öppen", att inläggen kan bli en form av propaganda, som heter upp utan att upplysa eller precisera.

Anledning finns trots allt detta icke till någon total pessimism. Det är möjligt att stormakterna efter ett skede av slitningar, som naturligt uppstår vid ordnandet av världen efter kriget, når fram till ett relativt samförstånd. Och det är möjligt att i ett sådant läge Förenta nationerna kan bli ett centrum för uppgörelser, ett medel för alla stater att göra sina röster hörda, en form för en någorlunda uppriktig och samtidigt välvillig internationell debatt. Att Sverige innerligt önskar en sådan utveckling kan ingen betvivla.

Till en punkt i utrikesutskottets utlåtande bör en erinran knytas. Utskottet instämmer helt allmänt i överbefälhavarens militärpolitiska resonemang. Detta innefattar bl. a. ett uttalande om att det område inom vilket en väpnad insats med svenska förband i fredsorganisationens tjänst kan komma i fråga bör i möjligaste mån begränsas; även i andra punkter bör, antyds det, Sverige ställa sig reserverat till militära krav från organisationens sida. I själva verket syns det vara både osympatiskt och oklokt att vid inträde i organisationen framhåva sådana synpunkter. Varför skulle Sverige, samtidigt som det deklarerar sin vilja att bidra till fredens och säkerhetens tryggande, begära en undantagsställning i förhållande till andra nationer? Härtill kommer att sannolikheten för en militär aktion från förbundets sida — och allra helst en aktion i vilken Sverige skulle ta någon avsevärd del — är ytterst obetydlig. Ätminstone då risken är så liten som i detta fall bör man kosta på sig en anslutning utan reservationer.

I realiteten blev parlamentarismen icke så okomplicerad, monarkens roll icke så enkel och obetydlig som man tänkt sig. Drottning Viktoria av England, som ofta tagits till förebild i debatten, var ej någon docka, som mekaniskt lämnade spiran åt majoriteternas ledare, utan en maktlysten och temperamentsfull kvinna, som många gånger förmådde statsmännen att ge efter för det kungliga godtycket. I andra fall kunde monarkin rent av, likt den trojanska trähästen, bli de förmenta segrarnas undergång: den fascistiska diktaturen i Italien, Primo de Riveras diktatur i Spanien upprättades utan svårighet tack vare det kungliga biståndet. Även då den parlamentariska demokratin bevarades orubbad visade sig det monarkiska inslaget vara en faktor av betydelse, icke blott en dekoration.

En erinran om dessa förhållanden får man i den nyss publicerade, både i fråga om redogörelse och analys utmärkta avhandlingen om belgisk parlamentarism 1918—1940 av fil. dr Carl-Henrik Höjer. Arbetet behandlar allsidigt Belgiens politiska utveckling, men teckningen av kungamakten hör till de mest intressanta partierna. Det är glädjande att avhandlingen utgivits på franska och sålunda blir ett av de få i utlandet tillgängliga exemplen på den svenska statsvetenskapens aktivitet.

Dr Höjer klarlägger att den belgiske kungen på skilda sätt och ofta med påtaglig effekt ingripit i den politiska utvecklingen. Han har stundom haft en viss frihet vid valet av regeringsbildare, och han har påverkat regeringens sammansättning genom allmänna direktiv och särskil-

da önskemål. Gång efter annan har han genom bestämda inskridanden förmått demissionerande ministärer att stå kvar. Under åren närmast före det andra världskriget gjorde kung Leopold programmatiskt gällande att han ägde självständig befogenhet vid valet av ministrar och att dessa icke vore bundna av partiernas och de parlamentariska fraktionernas uttalanden. De formuleringar som i dessa och andra fall användes var visserligen något vaga, men de visade tydligt att kungen — utan att ta avstånd från parlamentarismen — vägrade att låta regeringsbildningen bli helt beroende av överenskommelser mellan de politiska organisationerna. Vid några tillfällen har mo-

marken framträtt som talesman för en politisk nyorientering, så framför allt då han i oktober 1936 krävde en neutral och obunden utrikespolitik och samtidigt hävdade behovet av ett förstärkt försvar. Särskilt anmärkningsvärt är att i flera dylika fall monarken i själva verket varit ett språkrör för ministären, som på detta sätt profiterat av hans auktoritet; regeringen har förskaffat sig "ett slags moralisk kontrasignation" från kungens sida.

Åtskilliga kungliga aktioner av liknande art har, efter parlamentarismens genombrott, förekommit i Sverige. Främst har kungen ingripit eller hans auktoritet utnyttjats under krigsåren. Monarken har, åtminstone i ett fall, i handbrev till en främmande statschef givit försäkringar om Sveriges utrikespolitik. Han har personligen deklarerat sin anslutning till en bestämd politisk linje, så i första rummet i det bekanta uttalandet till statsrådsprotokollet den 19 februari 1940, som gick ut på att stödja regeringens hårt angripna uppträdande under det rysk-finska vinterkriget. En motsvarande åtgärd övervägdes, såsom licentiat Gerdner meddelar i en nyss publicerad biografi över Nils Edén (Svenskt biografiskt lexikon), redan under författningskrisen på hösten 1918; det var fråga om att kungen för att öva påtryckning på högern skulle offentligt tillkännage sin solidaritet med regeringen. På sin åttifemårsdag avgav Gustaf V en egendomlig programförklaring rörande kungens politiska ställning. En konstitutionell konung borde "under vanliga normala förhållanden icke uppträda såsom ledare i den ena eller den andra riktningen annat än i undantagsfall"; under världskrisen hade emellertid monarken ansett det vara sin plikt "att genom ett personligt ingripande vid flera tillfällen söka hjälpa landet ur stundens svårigheter". Denna deklaration, med sitt hävdande av ett slags extraordinär monarkisk kompetens i speciella lägen, hade med all säkerhet utformats av kungen eller honom närstående utan regeringens hjälp; redan de otympliga formuleringarna tyder härpå.

Anspraak av sist berörda art måste naturligtvis utan tvekan och reservation tillbakavisas; att de över huvud framställt kan förklaras blott genom att kungen själv omåttligt överskattat sina politiska insatser under krigsåren. Men hela det fingerande på parlamentarismens principer som kungliga deklamationer, instämmanden och ingripanden utgör bör avföras ur politiken. De regeringar som i kritiska lägen söker

skydd bakom monarken uppmanar därigenom en mystik vars tomhet de själva måste ha genomskådat. De bidrar till en fördumning som i måttliga doser är skadlig och i större kvantiteter ödesdiger för folkstyrelsen.

Förutsättningen för att de frivilliga eller av regeringen framkallade kungliga aktionerna har någon effekt är att monarken på grund av själva sin ställning åtnjuter en viss auktoritet. Delvis beror detta utan tvivel på kvardröjande irrationella föreställningar om en speciell kunglig förmåga; då en rad tidningar efter den svenske kungens uttalande i februari 1940 förklarade att "kungssord är kungssord" appellerade denna

ordlek till dunkla känslor hos politiskt omdömeslösa. Förhållandet sammanhänger också med den oerhörda publicitet av vilken den kungliga familjen, oberoende av varje prestation, är omgiven; man erinrar sig de försök som i Amerika icke alldeles utan framgång gjorts med att låta boxare och filmstjärnor uppträda som politiska agitatorer. Sannolikt är den kungliga auktoriteten förankrad främst inom två helt skilda grupper: dels en del ämbetsmän och officerare med en traditionsmässig och oreflekterad bundenhet vid monarkin, dels en ur alla samhällsklasser rekryterad grupp av personer med utvecklade intellekt, ringa kunskap och sinne för billig romantik — det är dessa tomma och dumma ansikten som garnerar gatorna vid parader och fyller kyrkorna vid fina begravningar. Men den demokratiska politikerns sak är att söka upplysa dessa massor, icke att kvarhålla dem i mörkret för att kunna leda dem med monarken som lockfågel.

Nederländernas frihetskrig

C. V. WEDGWOOD:

Vilhelm den tyste.

Ljus. Pris 12: 50 kr.

En engelsk författarinna ger i detta arbete en biografi över Vilhelm I av Oranien och därmed en skildring av det nederländska frihetskrigets första skede. Under openbar påverkan av nutida händelser söker hon visa hur det ursprungliga av politiska och religiösa sårintressen orsakade holländska upproret växte ut till en frihetskamp, vars ledare efter hand förvandlades från en levnadsglad egoist till en pliktänniska med en för sin tid ovanlig känsla för humanitet och tolerans. Boken intresserar och roar både genom sin friska skildringsförmåga och sina paralleller med vår egen tid. Endast i mycket ringa grad har författarinnan skattat åt den romantiserade form av minnestekning som godtyckligt blandar dikt och verklighet. Bokens tillförlitlighet bestyrkes av en av Englands främsta historiker, G. M. Trevelyan.

H. T.—n